

Sammanställning av nationell dialog 25 januari inför toppmötet om livsmedelssystem 2021.

Mötet ägde rum den 25 januari kl. 13.30-17.00 och arrangerades av Regeringskansliet, Kungliga Skogs- och lantbruksakademien (KSLA) samt SIANI. Mötets utformning och genomförande var i linje med det upplägg som presenterats av toppmötets dialogsekretariat¹. Upplägget stämde av med sekretariatet vid tre tillfällen och förankrades i Regeringskansliets arbetsgrupp för toppmötet.

Mötet föregicks av ett inspirationseminarium baserat på Svenska FAO-kommitténs skrift [Hållbara livsmedelssystem – kunskap, innovation och samarbete](#) i syfte att erbjuda en fördjupat kunskap om livsmedelssystem och ge exempel från olika delar av systemet. Drygt 200 personer deltog i seminariet.

Dialogen inleddes av KSLA:s VD Eva Petterson varpå statssekreterare Per Callenberg, som sammankallande för de nationella dialogerna, välkomnade deltagarna. En beskrivning av arbetet med toppmötet om livsmedelssystem gjordes av Lisa Sennerby Forsse, medlem i toppmötets vetenskapliga grupp, ordförande i Rådet för Evidensbaserad Miljöanalys och ledamot i KSLA samt rektor vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) 2006-2015. Vidare gjordes en redogörelse av resultaten av de nordiska dialoger som ägt rum under 2019 av Amanda Wood, Stockholms universitet, med syfte att informera den nationella dialogen. Mötet modererades av Annika Åhnberg, ledamot i KSLA, och tidigare jordbruksminister.

Målsättningen med inbjudan till mötet var att inkludera personer eller representanter som tillsammans skulle bidra med en bredd av perspektiv från olika delar av livsmedelssystemet, inklusive aktörer från alla delar av livsmedelskedjan och från hälsosektorn. Bland de inbjudna fanns representanter från myndigheter/offentlig sektor, civilsamhälle, privat sektor, akademi, bransch- och intresseorganisationer samt enskilda lantbrukare (små och storskaliga), fiskare, företagare, kockar m.fl). Särskild hänsyn togs för att få in unga personers perspektiv.

¹ <https://summitdialogues.org/overview/member-state-food-systems-summit-dialogues/>

Under dialogen medverkade knappt 80 personer vilket var i linje med det rekommenderade antalet. Samtliga grupper som bjudits in fanns representerade, med en viss övervikt på myndigheter/offentlig verksamhet, intresseorganisationer och akademi/forskning. Några av dem som bjudits in till dialogen valde dock att enbart delta vid inspirationsseminariet.

De medverkande delades in i 10 grupper där de fick diskutera en visionsmening vardera med hjälp av en samtalsledare. I grupperna medverkade också en representant från Regeringskansliet i syfte att kunna föra utkomsten av diskussionerna vidare i processen. Näringsdepartementet, Miljödepartementet, Finansdepartementet och Socialdepartementet var representerade.

De visionsmeningar som diskuterades var.

1	Kunskaps- och innovationssystemet bidrar till ökad produktivitet, innovation och cirkularitet i livsmedelskedjan samt hållbar produktion, transport och konsumtion av livsmedel.
2	Konsumenterna har ett högt förtroende för livsmedlen som erbjuds och kan lätt göra medvetna, hållbara, och hälsosamma val till rimligt pris.
3	Utformningen av regler och villkor bidrar till en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja.
4	Livsmedelsproducenter får rimligt betalt och har goda förutsättningar, inklusive arbetsvillkor, för att producera hållbar och hälsosam mat.
5	Privata och offentliga finansierings- och stödsystem, samt regelverk uppmuntrar till att mat produceras hållbart och är hälsosam.
6	Handelsavtal bidrar till hållbar produktion, transport och konsumtion.
7	Livsmedelssystemen utformas så att socioekonomiska förutsättningar inte är ett hinder för goda kostvanor
8	Livsmedelssystem kan hantera utmaningarna avseende livsmedelsförsörjning och nutrition till hela befolkningen, producenternas lönsamhet samt miljö och klimatförändringarna
9	Samarbete och organisering av aktörer i livsmedelssystemet bidrar till att maten är hälsosam, lättillgänglig och hållbar.
10	Handels- och restaurangled säljer till övervägande del hållbar och hälsosam mat till konsumenterna och säkerställer att matsvinn minskas eller återvinns genom cirkulära tillvägagångsätt

En återrapportering från varje grupp gjordes och mötet avslutades med att Statssekreterare Per Callenberg beskrev vägen framåt. För ytterligare synpunkter lämnades möjlighet att meddela sig via n.fssdialog@regeringskansliet.se.

Sammanfattning från visionsdiskussionerna²

Grupp 1 Kunskaps- och innovationssystemet bidrar till ökad produktivitet, innovation och cirkularitet i livsmedelskedjan samt hållbar produktion, transport och konsumtion av livsmedel.

Det finns behov av att bredda så att socioekonomiska delar syns bättre då främst hälsa och livsstil. Det behövs en målbild från den konsumerande sidan. Det behövs kunskap om konsumentens önskemål och marknaden för att nya innovationer ska bli lönsamma och få genomslag. Den sociala dimensionen har utmaningar i form av arbetstider och arbetsmiljöutmaningar, klimat mm som sätter ramar. Skörden måste in i tid.

Sverige är duktiga på kretslopp och återvinning, ex kalium, fosfor och kväve men det svenska och det europeiska regelverket hindrar en del av användningen av detta till fullo. Men här kan Sverige bidra med bra exempel och skulle kunna exportera vår kunskap bättre. Sverige skulle kunna öka sin egen försörjningsförmåga för dessa insatsvaror så att 50% av vårt gödselbehov täcks upp. Idag är Sverige beroende av import från inte helt stabila källor.

Företaget behöver vara mer i fokus. Det handlar ofta om mycket små företag och glappet mellan företag och forskningen blir ofta stort. Det behövs en kombination av mötesplatser och stöd. Det finns viss infrastruktur för primärproduktionen men inte för steget efter i kedjan. Omställning i primärproduktionen tar lång tid och kan kräva kostsamma investeringar.

Prissättningen i kedjan från jord till bord är viktig. Lönsamheten ligger främst i handelsledet. Riskerna behöver delas mellan leden i kedjan. Det finns brister i skattesystemet, balansräkningen måste fungera också i små företag. Ekonomin måste med.

² Sammanfattningarna redogör för diskussionerna och har sammanställts av personer som haft i uppgift att nedteckna samtalet. Texten har emellertid justerats i syfte att ta bort referenser till enskilda personer och i något fall har språkliga ändringar gjorts i ursprungsreferatet.

Det finns glapp mellan den nationella och den regionala sidan vilket också underblåses av vissa EU medel, exempelvis smart specialisering som gör att man om regionens specialisering saknar livsmedel så kan man inte söka EU medel.

Kompetensförsörjning är viktigt. Det behövs fler studenter på SLU:s basutbildningar. Det saknas t.ex. slaktare som utbildats i Sverige. Det behövs livslångt lärande med kortare kurser med bredd.

Södertäljekommun tar fram en livsmedelsförsörjningsstrategi, den undersöker kommunens lagliga ansvar, vad kommunen har rådighet över och främjande aktiviteter. Livsmedelssystemet är viktigt för civilförsvaret.

Det finns stuprör och oförståelse om att livsmedel går in i och berör många politikområden samtidigt, det finns hos tjänstemän och politiker i kommunerna och hos myndigheterna som inte tar hänsyn till livsmedelsstrategin vid sin myndighetsutövning. Livsmedel måste vara i centrum i politiken. Det finns målkonflikter i myndigheters instruktioner.

Grupp 2 Konsumenter har ett högt förtroende för livsmedlen som erbjuds och kan lätt göra medvetna, hållbara och hälsosamma val till rimligt pris.

Konsumenters agerande för en hållbar konsumtion kan inte förväntas vara lösning för en mer hållbar produktion. Ett stort ansvar vilar på politiken, men också på handeln m.fl. aktörer. Ramverk och regler från politiken bör lägga ett "golv" för den mat som erbjuds. Lönsamhet är nödvändigt för att producera den "bra" maten. Politiken bör också ge förutsättningar för handeln att ta sitt ansvar genom att uppmuntra god certifiering/märkning, mm. Exponering av hållbara varor i butikerna viktigt.

Även konsumenter har ansvar men det fordras kunskap och information/märkning för att kunna ta det ansvaret. Det behöver vara lätt att göra rätt, sk. "nudging" kan vara ett bra verktyg. Det konstaterades att det var svårt att undervisa konsumenter så att det blir enkelt utan att generalisera (kyckling bra, nötkött dåligt är ett alltför enkelt budskap..). Att äta hälsosamt är komplext - att avstå från kött kan t.ex. ge järnbrist.

Ojämlighet är viktigt att uppmärksamma. Ett rimligt pris är också viktigt för att också ekonomiskt svagare grupper ska kunna äta bra mat. Men många är medvetna och kan göra hållbara val och tittar inte i första hand på priset. Bra

med återkoppling till konsumenter så att de känner att de gör bra val. Viktigt att bygga förtroende, en gemensam uppgift. För lantbrukare är förtroendet a och o. Transparens en viktig del av detta. Det offentliga en viktig aktör, som symbol och för att gå före. Lyft hållbara och hälsosamma livsmedel i skolan – i skolmaten och i pedagogiken. Barn kan ställa krav på föräldrarna.

Grupp 3 Utformningen av regler och villkor bidrar till en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja.

Gruppen menade att det fanns ett behov av att definiera 'regler och villkor' för att uppnå harmoniserad diskussion. Deltagare har olika bakgrund och erfarenheter, lägger olika tolkningar i vad som är uppe för diskussion vilket bidrog till delvis spretiga diskussioner. Redan i rubriken 'regler och villkor bidrar till en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja' ligger en målkonflikt (regler kan bromsa konkurrenskraft; globalt kan samarbetat och stöd bättre bidra till hållbarhet än påbud om regeluppfyllnad).

Visionen i rubriken behöver skalas ner i olika nivåer. Villkoren ser olika ut nationellt och globalt. I global utblick konstaterades att det går åt fel håll när det gäller den globala polariseringen: fattiga blir fattigare och rika rikare. Även 'relativ fattigdom' diskuterades, att fetma och svält förekommer parallellt. Behov av omfördelning av mat och resurser lyftes fram. Konstaterades att det produceras tillräckligt med mat, men att tillgången är ojämn. Forskningsläget på området är dessutom dåligt.

Hållbarhet kräver investeringar – vem står för kostnaderna? Vem betalar för hållbarheten? Får bonden betalt kopplat till hållbarhet? Medlen finns (referens gavs till 2020 års jordbrukarstöd - bland annat i form av gårdsstöd om 10 miljarder som utbetalats av Jordbruksverket) – viktigt att medel fördelas på rätt saker.

Framtidsperspektivet behöver vara längre än hållbarhetsagendan. Se längre än år 2030: Se två generationer framåt i tiden, ca 80 år. Innan andra världskriget var jordbruket inte ens industrialiserat. Det har tagit ca 80 år för svenskt jordbruk att nå dit det är i dag. Framtida utvecklingar behöver gå fortare. Inte råd med 80 år till nästa plåtå. Om 20 år måste vi ha nått framgång!

Gruppen var enig om att ett fossilfritt jordbruk är fullt möjligt – inte en utopi! Det finns potential att utan ökade utsläpp eller att ta nya arealer i anspråk förse Sveriges invånare med tillräckligt med energi och näring även i

ett längre tidsperspektiv. Utmaningen består främst i att få igång förändringsprocessen.

Begynnande geopolitiska perspektiv på livsmedelssystem. Exemplifierades med att Kina odlar spannmål som inte säljs, eller lägger mark under sig i Afrika. I syfte att försörja sin egen befolkning.

Sist kom gruppen in på transportfrågorna: dels påverkan på klimatet vid transport, dels vad som händer med lokala/regionala produktionen av en vara som transporteras långa sträckor till annan marknad. Exemplifierades med svenska och sydafrikanska blåbär. Behov av att ställa om transportererna för att uppnå hållbara livsmedelssystem alltså.

Grupp 4 Livsmedelsproducenter får rimligt betalt och har goda förutsättningar, inklusive arbetsvillkor, för att producera hållbar och hälsosam mat

Gruppen konstaterade att jordbrukare inte får betalt för alla de ekosystemtjänster de levererar och bidrar med. Det är en fråga som diskuteras inte bara i Sverige utan i stora delar av världen och är därmed global. Den inkluderar även arbetsförhållanden. Hur säkerställa att de produkter konsumenterna köper, både i Sverige och internationellt, är säkra och producerade hållbart, inklusive för produkter som säljs i Sverige men har producerats utomlands. Samtidigt noterades att svenskt jordbruk dock ofta är mer hållbart än i många andra regioner. Man konstaterade att incitamenten till producenterna i dagsläget snarare är att fortsätta med sin nuvarande inriktning eller värre, med en ohållbar inriktning. Det är dock möjligt för jordbrukare att använda modeller med mycket miljövänliga produktionsmetoder, som har olika benämningar. De innebär ökad kolinlagringen, motverkande av erosion, användande av mindre gödsel- och bekämpningsmedel som minskar läckaget, minskad energianvändning samt värnar biologisk mångfald, men har samtidigt genererat vinst när jordbrukarna har upparbetat en större skicklighet i metoderna. (Exempelvis nämndes ”conservation agriculture”, agroforestry och agroekologiska jordbruksmetoder).

Det behövs investeringar och det är främst jordbrukare som redan hade tillämpat sig kunskap och finansiering samt vågat ta steget att omvandla sin produktion mot en mer hållbar, som har gjort investeringar. Dessa pionjärer har kapacitet att sätta ihop delarna till en helhet och är viktiga förebilder. För att en utveckling ska komma igång på bredare front behöver också en

stödmekanism komma på plats, som inkluderar finansieringsstöd, ny teknologi, kunskap och att skapa kunskapsnätverk/plattformar. Vi kan inte lägga alla förväntningar på producenterna de behöver stöd för att åstadkomma en förändring.

Det behövs även ett skifte/en transformation/ i inställning (*mind-set användes*) mot att driva sitt jordbruk mer affärsmässigt och att utveckla den kompetensen exempelvis för att marknadsföra sina produkter. Det inkluderar även stöd för att öka kunskapen om distributionsledet för lättare anpassning till förändringar och tillämpning av digitala verktyg. En viktig del i ett sådant skifte måste också omfatta unga för att få dem engagerade i jordbruket eftersom de inte på samma sätt som tidigare generation kommit i kontakt med hur maten produceras. I det sammanhanget spelar innovationer en viktig roll. Livsmedelsproduktion måste bli ett attraktivt sätt att försörja sig för att locka unga producenter.

Samtidigt finns en oro för att om man betalar jordbrukarna mer för deras ekosystemtjänster riskerar det att öka livsmedelspriserna och bli för dyrt för konsumenten samt bidra till ojämlikhet i samhället. Det finns också en risk att de som redan nu är beredda att betala mer för hållbara produkter skulle tappas om priserna skulle stiga för mycket. Därför måste metoder hittas för att mer direkt stödja jordbrukare för deras ekosystemtjänster. Offentliga medel till det borde därför börja diskuteras och en eventuell finansieringsmekanism för att ekosystemtjänster. Mellanledets roll måste även diskuteras. Möjligheten borde ses över att använda de mycket stora belopp som ohälsan kostar samhället för t.ex. sjukvård och för ohållbara produktionsmetoder och produkter, till att istället användas i förebyggande syfte för att främja mer hälsosamma kostvanor.

Gruppens medlemmar avslutade samtalet med att lyfta vad just deras organisation kan bidra med. Baserat på de som var med konstaterades att viktiga aktörer för att få igång en förändring är journalister, kommunikatörer och andra som kan inspirera genom att informera om att det finns olika lösningar och lyfta fram de som går i frontlinjen. Civilsamhällesgrupper kan driva på genom påverkansarbete på beslutsfattare och samla relevanta aktörer i sina olika plattformar. Forskare, och nätverk mellan forskare och praktiska genomförare, kan verka genom att kommunicera hur komplexa faktorer kan bli hanterbara metoder och visa på lyckade genomförda exempel. Dessa existerande nätverk och plattformar spelar en viktig roll för

att stödja och främja en dialog mellan olika sektorer för att driva på en utveckling mot ett hållbart jordbruk och förbättrad nutrition.

Grupp 5 Privata och offentliga finansierings- och stödsystem, samt regelverk uppmuntrar till att mat produceras hållbart och är hälsosam

När det gäller begreppet ”hållbarhet”, som innehåller alla tre dimensionerna så är det vad gäller livsmedelsproduktion viktigt att vila på den ekologiska dimensionen då det är själva förutsättningen för produktionen.

Konstaterar att hälsosam mat inte alltid är hållbar. Det måste ställas högre krav på effekterna av olika stödsystem. Planetens gränser måste finnas med. Polluter pays-principen är viktigt. Primärproducenter axlar ett stort ansvar och behöver mer stöd. Priset på en vara i butiken kommer inte alltid primärproducenten till godo.

Det finns jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv som behöver tas in i utformningen av finansierings- och stödsystem. Ex: Det finns jord att odla i glesbygd men framför allt unga kvinnor flyttar därifrån. Hur ska man styra så att kapitalet gör mest nytta, lokalt och globalt?

Det är viktigt att skapa en närmare kontakt mellan producent och konsument. Pandemin har inneburit stora problem med hunger i fattiga länder, i Sverige är det säljrekord för många lokalproducenter och man måste hitta fungerande system (t.ex. REKO-ringar) som är tillgängliga för alla.

Vi måste se till att säkra kvantiteter till den offentliga marknaden. Offentlig upphandling kan även fungera som stöd till lokal produktion. Det kan underlättas genom t.ex. klusterbildning av företag. Kan jämföras med hur den svenska lantbrukskooperationen en gång började. Konstaterar att det finns både små och stora producenter som är hållbara.

Angeläget att fasa ut fossila bränslen inom jordbruket.

Viktigt att skapa förutsättningar för att ta hand om den produktionspotential som finns i Sverige och som idag inte tas till vara.

Grupp 6 Handelsavtal bidrar till hållbar produktion, transport och konsumtion

Ett aktuellt exempel på handelsavtal, nämligen det EU slutit med Storbritannien togs upp då det innehöll flera intressanta frågor kring förädling och värdekedjor, inte minst i förhållande till Irland. På ett globalt

plan när det gällde hållbar handel var fokus på fossila bränslen och råvaror, men det var viktigt att livsmedelproduktionen och förnybar energi också kommer i fokus. Det framfördes önskemål om bl.a. ett ökat fokus på jord- och skogsbrukets möjligheter att producera förnybar energi. Vad gäller frihandelsavtal var det viktigt att lönsamhet och social hållbarhet i primärproduktionen säkerställs.

Det framgick att det är lätt att hamna i det nationella perspektivet, men det är viktigt att också inkludera det globala. Handel och hållbarhet går hand i hand, och bör inte ses som separata frågor eller som motsatser. Handel är också viktigt för hållbar livsmedelsproduktion och konsumtion. Matkriser är oftast regionala, och där har handel en viktig roll. Diskussionen i Sverige om livsmedelsförsörjning kan ibland bli anti-handel, vilket är olyckligt då handel är viktig för svensk livsmedelsförsörjning. Grunden är att handel ska vara fri och rättvis. Jordbrukare i Sverige har högre krav på sin produktion, som ibland lyfts som en konkurrensnackdel. Samtidigt bör man beakta att det kan vara en konkurrensfördel att våra producenter ligger i framkant. Likväl är det viktigt i handelsdiskussionen att ha i åtanke att svenska producenter har högre kostnader för sin produktion.

Det framkom också att för handel är det prisfrågan som styr, och sen läggs eventuella olika styrmedel på det. För ekonomin bör det heller inte vara bra att skicka kött runt hela jordklotet, samt att det försämrar även kommunikation till konsumenter. Kött från andra länder kan vara billigt, men där djuren gått på avskogad betesmark och ges oansvarsfull användning av antibiotika. I Sverige bör man vara beredda att betala för kött utifrån vad det kostar att producera enligt svenska produktionsvillkor, och komma ifrån att billigast är att föredra. I grunden handlar det om konsumenternas val. Vidare nämndes att den ökade matimporten från utvecklade länder till Afrika, där flera av deras urbana center dubblerats i mängd människor. Samtidigt arbetar Sverige med landsbygdsutveckling gentemot Afrika. Hur kan stöd till afrikanska länder utformas så att dem själva kan producera mat till sina urbana städer. Sverige borde kunna vara behjälpliga i dessa intressekonflikter med erfarenhet från den svenska skogs- och jordbruksindustrin.

Det konstaterades att frågan om handel väcker starkt engagemang i processen inför Food Summit, speciellt i Action Track 2. Flera länder ser handelsfrågan som en konfliktyta. Sverige, som byggt sitt välstånd på handel, behöver stå upp för handels betydelse. Under pandemin har FAO framhållit

att korta värdekedjor är bra. Detta har väckt flera sydamerikanska länder, som ser det som ett angrepp på deras köttproduktion. För handelsfrågorna behöver det diskuteras både vilka som vinnare och förlorare, på världsnivå, så att ingen blir lidande när man utvecklar visionen. Fokus kan ges till innovationer som kan stötta handelsutvecklingen. Viktigt med WTO för utvecklingen och även andra internationella organisationer som Codex, OIE och IPPC. Om marknader ska kunna efterfråga hållbara produkter behöver information tillgängliggöras om hur handelsavtal övervakas och följs upp.

Det underströks att det var viktigt med ett rättviseperspektiv, mellan rika och fattigare länder. I många fall är det stora globala företag som driver jordbrukspolitiken, ex. genom lobbyverksamhet på EU-nivå. Därför är det viktigt att man tar hänsyn till detta i handelsavtalsförhandlingar, så att inte bara de största företag får föra fram intressen.

Sveriges jordbruk under de senaste decennium har liberaliserats. Det finns ett jordbruksavtal i WTO. På EU-sidan har man tidigare varit ganska jordbruksfientliga, men nu är det mer diskussioner om värdekedjor. Inom WTO, som bildades 1995, har de senaste 5 – 10 åren inte fungerat så bra. Pga. detta har EU istället satsat på frihandelsavtal. Dessa borde ta upp mer hållbarhetsfrågor (sociala och miljö), och inte bara vara rent ekonomisk. EU har gjort försök i avtalen, men det är svårt att ställa tuffa krav vad gäller miljö, AMR, djurvälstånd för då riskerar det att inte bli något avtal alls. Senaste klara frihandelsavtal är det EU slutit med MERCOSUR, men är inte godkänt av EU:s medlemsstater eller EU-parlamentet än.

Vad behövs för visionen? Enligt WTO-regelverket kan man inte stoppa en produkt vid gränsen för att den är producerats dåligt ur ett hållbarhetsperspektiv. Vidare är handelsfrågorna kopplade till frågan om tryggad livsmedelsförsörjning, inte minst för ex. den afrikanska kontinenten. Alla har ansvar, inte minst förhandlare och politiker, för handelsavtalen. Om man inte når fram med hållbarhetskrav (socialt, miljö) då måste förhandlarna erkänna det och även säga att det är viktigt att marknadens parter köper hållbara produkter och märker dem. EU-marknadens och den svenska marknadens alla parter efter primärproduktionen måste ta ansvar fullt ut även för handelsavtalens tillkortakommanden när det gäller miljömässig och social hållbarhet. Världens länder behöver samarbeta, och att det är viktigt med väl fungerande handelsrelationer. Svenska bönder har haft en resa på 30

år sen EU-inträde där livsmedelsproduktionen minskat och konkurrensen ökat. Svenskt jordbruk har högre ställda standarder än flertalet andra, idkar inte handel och kan inte ta ansvar för importen, men tar och ska fortsätta ta ansvar för att det som levereras håller god standard sett till natur, djur, klimat, arbetsvillkor osv. I EU pågår viktiga processer, som ex. från-jord-till-bord-strategin och den gröna given. Genom dessa initiativ kommer ytterligare krav på EU-produktion som behöver speglas i handelspolitiken. Denna fråga om hållbar handel är mycket viktig. I synnerhet som vi inom EU är på väg att ta ytterligare steg för att höja vår standard. På en öppen internationell marknad går det inte att ha olika spelregler som riskerar konkurrenskraften för den som producerar mest hållbart och tro att handelsavtalen hjälper oss mot ökad hållbarhet. Om EU inte kan vara tuffa i frihandelsavtalen, så borde dagligvaruhandeln välja att inte sälja sådant som inte är hållbart. Det handlar alltså inte om att stänga gränsen, utan att välja att inte sälja. Från politiskt håll i Sverige är en öppen handel viktigt men samtidigt ses jordbruket som vilken sektor som helst. För att EU:s frihandelsavtal på riktigt ska kunna hjälpa till med gårdagens vision måste det nog till ändringar i WTO:s regelverk. Till dess är det viktigt att se till att konsumenter få bra information, där har både industrin, bönder och dagligvaruhandel ett ansvar att tala om var produkterna kommer ifrån och helst också mer information om hur produkten tagits fram. Frågan är svår, Hur kan man på ett bra sätt att fortsätta ha bra handelsrelationer och samtidigt puffa världen i en mer hållbarriktning.

Konsumenter spelar en viktig roll genom att efterfråga hållbara produkter, ex. svenskt kött. Det uppmärksammades att det funnits en röd tråd i diskussionen, nämligen att handel behövs, men att den behöver vara schysst mot både den svenska bonden liksom bonden i Västafrika. EU:s frihandelsavtalsförhandlingar förhandlas tar lång tid, och då kan samhällsutvecklingen ändrats från förhandlingsstart till slut. Därför riskerar frihandelsavtal att bli inaktuella när de väl är klara. Vad gäller handelns komparativa fördelar, behövs det också ett hållbarhetsperspektiv.

Hur man ska göra handel hållbar? Finns något att säga om transport?

Konsumentmakt togs upp. Exempelvis på skogssidan är det omöjligt att sälja virke i EU om det inte är certifierat. Certifieringsprocessen för detta är relativt transparent. Däremot vad gäller certifieringsprocessen för palmolja, så motarbetas den av miljöorganisationer. Dagligvaruhandel vågar därför inte

ta in produkter med palmolja. På livsmedelssidan finns KRAV/eko-certifiering, men frågan är om den tar upp rätt villkor? Det kan finnas utvecklingspotential i dessa processer. Bra certifieringsprocesser bygger på transparens och att det finns evidens bakom.

Ett exempel som nämndes var stegen från primärproduktion till handeln vad gäller sojaproduktion, både för foder och direkt till humankonsumtion (se exempelvis <https://www.axfoundation.se/projekt/sojodialogen>). Tanken är att Axfoundation ska börja titta på palmolja också, bl.a. biprodukter som går in i djurfoder.

När det gäller vilka aktörer som ska vara med i diskussionen så konstaterades WTO, FAO, EU? Var följer man upp handelsavtal? Ex. inkluderar EU:s frihandelsavtal hållbarhetskapitel, men hur följs dessa upp?

Certifiering kan vara ett bra spår, samt även offentlig upphandling som ett verktyg för ökat hållbarhet. Frivilliga kriterier för offentlig upphandling, men att det inte får diskrimineras på ursprung. EU har veterinäravtal och frihandelsavtal med tredje länder som inkluderar ökat samarbete om djurvälstånd.

Grupp 7 Livsmedelssystemen utformas så att socioekonomiska förutsättningar inte är ett hinder för goda kostvanor

Målet är att nå ut till alla – inte bara de med bäst förutsättningar och tillgång till såväl information som resurser. Ingen ska lämnas utanför.

Det finns ökade klyftor inom länder och mellan länder. I Sverige avgör plånboken till stor del folkhälsan. Det handlar om information men det handlar också om förutsättningar. Portioner under tian – ett instagramkonto som utgår från förutsättningarna.

Detta perspektiv kan även länkas till det internationella perspektivet. Systemet måste fokusera på att garantera rätten till mat för den del av världens befolkning som nu inte har det. De är både producenter och konsumenter. De behöver bättre betalt för sina produkter för att själva kunna köpa hälsosam mat. Sverige kan stötta även de minsta producenterna att komma till en säker marknad för sina produkter. Från informell till formell sektor. I världens fattigaste länder kan vi inte garantera att människor kan äta näringsrik mat utan att samtidigt inkludera cash-transfers/bidrag/sociala trygghetssystem. Här kan Sverige vara en

internationell röst för vikten av trygghetssystem för tryggad livsmedelsförsörjning.

Både i Sverige och internationellt kan skolmat vara ett positivt exempel. Generella program som innefattar alla. Lokala uppköp, program som är förankrade hos myndigheterna i respektive land. Men en reflektion kring varför vi trots skolmat i över femtio år har bestående problem kan också illustrera hur skolmat kan fungera ännu bättre. Och fortfarande förutsättningarna.

Från ett svenskt perspektiv lyftes subventioner och skatter som viktiga verktyg. Problemen kan inte enkom lösas av marknadens aktörer även om de spelar en viktig roll. WHO uppmanar medlemsstater att arbeta med skatt som verktyg. Kanske mer subventioner – inte minst utifrån vår vision – det ska inte bara bli dyrare att äta dålig mat (som ofta är billigast) – det ska bli billigare att äta hållbar – näringsrikt och närproducerat. Många gånger svåra och känsliga frågor, så som sockerskatt, men det vill också till obekväma politiska beslut.

Det måste vara lönsamt att tillhandahålla hållbara lösningar men också att göra det hållbara valet. Det behövs incitament för att hålla uppe tillgången och utbudet i socioekonomiskt svaga områden och inte minst på landsbygden, bra med positiva exempel men vi måste säkerställa att de når och är möjliga val även för människor med knappa resurser. Detta är ännu ett av perspektiven som gäller både för Sverige och i många av världens låginkomstländer.

Sverige bör under FSS vågar tänka större och företräda flera intressen, inte minst eftersom det hittills har varit en obalans i deltagande i förberedelser. Svenska perspektiven men även globalt detta ingår även att lyfta eventuella målkonflikter vad gäller handelspolitik och jordbrukspolitik.

Grupp 8 Livsmedelssystem kan hantera utmaningarna avseende livsmedelsförsörjning och nutrition till hela befolkningen, producenternas lönsamhet samt miljö och klimatförändringarna

Visionen var bra, men orimlig att uppnå på 10 år. Deltagarna skannade delmål, faktiska **åtgärder/”actions”**, innovation och ny kunskap som behövs tillsammans med den existerande. Viktigt att vi inte slipar på en

målformulering under 10 år utan fokuserar på genomförande och att lära under vägens gång.

Det behövs en balans i visionen på produktionssidan där deltagare saknade omnämnande av de **stora globala företagen** som styr världsmarknadens handel av livsmedel och som sätter standarder som konsumenter behöver följa. Det saknades även ett **urfolksperspektiv** och erfarenheter av livsmedelsproduktion

Vissa deltagare såg att ”producenternas lönsamhet” inte täcker in den **sociala hållbarheten**. Det fanns också utmaningar med målkonflikter mellan de tre delarna i visionen, ifall den ska uppnås till 2030, vad är viktigast och hur prioriterar man? Vi kommer att hamna i ett läge där en prioritering måste väljas före den andra.

Vissa deltagare saknade även **nutrition, matkultur, hälsa i visionen, kunskap för medborgare**. Men svårt att få med allting.

Diskussion på temat ”hur kommer vi dit?”:

Vissa deltagare lyfte fram risken att, som nämnts tidigare under seminariet på fm. använda vattenhantering som koldioxidekvivalenter. Begreppet ”**water footprint**” är inte idealt ur ett vetenskapligt sätt.

Lyfte även vikten av att **knyta akademi** närmare till policyskapare och använda evidensbaserad policy för att nå HKP.

Fanns även behov av att börja **dela data** även från de stora livsmedelsproducenterna och handlarna, där det saknas ”open access” till forskarsamhället. Här fanns även utmaningen att få ta del av data från andra länder som inte vill dela med sig av konkurrenssynpunkt. Fanns exempel på samarbeten i forskningsprojekt mellan Härnösand kommun och Mittuniversitetet.

Vissa deltagare lyfte behovet av att ta tillvara **urfolkskunskap** i produktion, bl.a. låg klimatpåverkan och underströk hur snabbt klimatförändringar påverkar urfolk t.ex. samernas renskötsel. Vi behöver ha åtgärder mot klimatutmaningen.

Vissa deltagare föreslog ett nationellt krav på varje kommun att ta fram en **livsmedelsförsörjningsstrategi**, ett bra sätt att tvinga olika aktörer att samverka och engagera medborgare. Exempel fanns i Södertälje kommun. Borde kunna tas fram inom fem år i hela Sverige!

Minskad sårbarhet i den inhemska livsmedelsförsörjningen lyftes också – svårt för det svenska näringslivet att öka lönsamhet och få avsättning.

Vissa lyfte också fram utmaningen att **lantbrukare** har gått från landskapsförvaltare till miljöbovar i det offentliga samtalet. Svårt att få dessa aktörer att känna sig engagerade i hållbarhetsarbetet. Hänvisade till kapitel i rapport, [Conservation hero and climate villain binary identities of Swedish farmers | Taylor & Francis Group](#).

En deltagare nämnde vikten av att jobba med **offentliga måltider**, där måltidsplanerare och skolkök t.ex samarbetar med producenter lokalt för att anpassa recept efter tillgång och vice versa.

Flera deltagare såg även att **skolan** är mycket viktig och att mer resurser borde läggas på att lyfta fram skolmåltiden som pedagogiskt instrument, andra matkulturer, Hemkunskapen och att integrera frågor om livsmedelssystem i andra ämnesområden. Kunde pedagogiskt material tas fram nationellt för att dela till lärare?

En annan deltagare konstaterade att Livsmedelsverket arbetat med kostråd länge, men att det är svårt att från myndighetshåll påverka kostvanor. Viktigt att lära sig om förändringsprocesser, här fanns ett stort kunskapsglapp.

Några viktiga åtgärder är att vara tydliga med var vi är på väg: **vad är en hållbar svensk livsmedelskonsumtion?** Hur mkt kött, hur många gram frukt och grönsaker, etc, samt att vi följer upp målen på regional och lokal nivå och får dagligvaruhandels data för att kunna följa.

Vissa deltagare såg gärna **striktare krav** om vad vi får sälja i butiken, kan inte vara upp till konsumenterna att göra alla dessa val. Vore också möjligt sätta en gräns på vad en hållbar svensk livsmedelskonsumtion är t.ex. i form av antal gram kött, grönsaker etc, och att målen följs upp på regional och lokal nivå.

Andra deltagare lyfte fram vikten av att **driva frågor i EU och globalt** givet ett globalt handelssystem. EU:s strategi from Farm to Fork kommer att bli viktigt och Sveriges nationella strategi för genomförande. Sverige deltar på Food System Summit via EU. Vissa deltagare såg problem med att Farm to Fork angav procentsatser, t.ex. i antibiotikaanvändning vilket för länder som SE som hade en låg nivå var utmanande att genomföra. Riskerar förlora i konkurrenskraft.

En deltagare lyfte fram problematiken globalt med **billig mat**, som är en metod i att lösa fattigdomsproblematik men leder till överkonsumtion och svinn. Stor politisk utmaning då politiker inte vill gå till val på att göra mat dyrare. Ett sätt vore att sätta standarder i livsmedelsvaruhandeln på pris och kvalitet.

En möjlig konkret åtgärd vore också att **förbjuda livsmedelsbutiker att kasta mat**, såsom har gjorts i Frankrike.

Sammanfattning, konkreta förslag:

- Urfolksperspektivet – inkludera och ta tillvara kunskap för att minska klimatpåverkan
- Bättre på att dela data internationellt och efterfråga från privata aktörer
- Viktigt att bevaka Sveriges intressen i EU-arbetet. Svårt för oss t.ex. minska antibiotikaanvändning mer.
- Inom fem år, alla kommuner i Sverige bör ha en livsmedelsförsörjningsstrategi
- Förbud mot matsvinn i livsmedelsbutiker
- Se över bilden av vad lantbrukare är och gör – ej svartmåla branschen.
- Öka undervisning om hållbarhet i livsmedel och göra måltiden pedagogisk
- Striktare krav i dagligvaruhandeln om vad som får säljas, inte lägga ansvaret på konsumenten att göra valet.

Grupp 9 Samarbete och organisering av aktörer i livsmedelssystemet bidrar till att maten är hälsosam, lättillgänglig och hållbar.

Samarbetet i hela kedjan är central. Allt hänger ihop. Viktigt att jobba vidare med komplexiteten. Sweden Food Arena är ett gott exempel på samarbete i hela kedjan. Har skett ett skifte från att individer och bönder tidigare varit starkaste marknadsaktören till att det nu är handeln. Politik vs. marknad. Får inte glömma att det är en långsiktig verksamhet och att inte tappa bort kunskapen!

Våga diskutera nyanser av (fri-)handel. Handeln omfattas för lite av hållbarhetsdiskussioner. Frihandeln är bra, men måste anpassas och måste kunna justeras och diskuteras utan att klassas som generellt emot handel.

Få till stånd mer lokala samarbeten. Distributionen är väldigt centraliserad, men det är ej hållbart.

Vem ska stå för risken? Exempelvis vid foderbortfall pga naturfenomen. Handeln vill ej bidra till höjt pris för bonden.

Medias intresse för folkhälsa måste ökas. Viktigt att göra rätt genom att inspirera, inte pekpinna!

Behövs kunskap i konsumentledet.

Tekniksprånget. Digitala förutsättningar ger ny utveckling. Utmaning: stora vs småbrukare. Hur kan småbrukare använda sig av tekniken?

Låginkomstländer måste få bättre producentvillkor. Många fattigare länder är beroende av handel för stapelvaror, själva producerar de grödor som exporteras (kakao, kaffe, te, etc). Sårbart! Om producenter i låginkomstländer får rimligt betalt, gynnar det svenska producenter. Arbeta med leverantörsleden.

Måste finnas utrymme för experiment/innovationsprojekt.

Viktigt att inkludera barn och unga. Exempel skolmatsprojekt, bonden i skolan (LRF), SLU youth institute, etc.

Grupp 10 Handels- och restaurangled säljer till övervägande del hållbar och hälsosam mat till konsumenterna och säkerställer att matsvinn minskas eller återvinns genom cirkulära tillvägagångsätt

Samtalet inleddes med en diskussion om visionsmeningen där de medverkande menade att det var klokt att formulera utifrån vad som säljs (dvs att konsumenten köper) och inte erbjuds. Vad som är hållbart finns det bra forskning på. Grossister behöver också inkluderas. Däremot kunde den andra delen av visionen stärkas och bättre möta det svenska matsvinnsmålet – dvs inte bara minska utan ha ett mer visionärt förhållningssätt.

En utmaning som kunde konstateras handlade om möjligheten att skapa ett cirkulärt system – vem äger systemen för att återvinna. Logistikledet saknas. Viktigt att inte ideell sektor blir ensam här, Stadsmissionen har t.ex. ett ledarskap men vill samverka.

Kostnaderna behöver bemötas – både i att producera hållbart men också i restaurangledet. Samtidigt har vi inte råd att inte tänka hållbar och hälsosamt. Rättviseperspektivet behöver finnas med så att vi når till utsatta grupper i samhället.

Ytterligare ett perspektiv som lyftes fram var frågan om vilket ansvar branschen egentligen har - handeln vet en del om vad som är hållbart och hälsosamt, men är också tveksamt till hur långt ansvaret sträcker sig. Ska man ta bort sådant som inte är hälsosamt? Det handlar också om ett demokratiperspektiv. Ska privata aktörer "censurera" vad konsumenten ska få tillgång till? Ekonomisk vinning är trots allt i topp och sen andra kriterier. Viktigt att åstadkomma ett samspel med lagstiftningen så att villkoren blir jämlika. Växelverkan mellan näringsliv och lagstiftaren är viktig. Det finns både ett demokratiperspektiv och en ekonomisk aspekt. Betalar vi matens egentliga pris? Rådet är att ta beslut stegvis. Branschen är lyhörd men det är svårt. Ska drivas med vinst men tillföra samhällsvärde. Å andra sidan finns det goda exempel på att branschen tar gemensamma initiativ tex retur. Kan om man vill.

Det konstaterades vidare att det saknas en mobilisering av konsumenten kring hållbara matval. Involvera unga i att signalera till handeln och politiken att de vill se handling. Så att obekväma beslut kan tas. Konsumenttrycket är en stark kraft, samtidigt som det inte finns en entydighet från konsument. Måste respekteras. Den störst säljande varan på sommaren är exempelvis

flintastek – man måste ha en verklighetsuppfattning. Men kanaler för en framtida marknadskraft måste skapas. En utmaning i systemet är att konsumenter inte är initierade konsumenter – ökad kunskap eller hjälp behövs. (utmaning)

Lagstiftningen behöver ses över när det gäller cirkulärt arbete, tex konsekvenserna av att ge mat till behövande, momspliktighet på sådant som man donerar. Stora företag vill inte gå in därför att detta inte är tydligt. Franska lagen som är negativ (straffbart om man inte donerar) - lagstiftare har en viktig roll. Här ligger Sverige efter.

Det cirkulära sågs som intressant– mindre känsligt än vilken portfölj man erbjuder konsumenten. Mer win win. Ger positiva reaktioner. Att inte sälja flintastek är mer problematiskt. Måste ha en systemsyn. Vilken roll kan staten ha utöver styrmedel. Hur kan man vara en kunskapskälla för handeln. Handeln är inte helt nöjd med information och verktyg som finns för hållbarhet (Coop har sitt verktyg men ganska grovt). Vad har staten för roll att tillgodose kunskapsbehovet. Vad mer kan staten erbjuda. Åtgärder som branschen själv gör – tex vad gör man reklam för. Kan det bli en branschöverenskommelse att inte göra reklam för det billigaste köttet? Statens portfölj inkluderar också handelsavtal – inte bara inhemska styrmedel. Det finns initiativ från EU om märkningar tex. Vad ska det finans för krav på märkningar- tex produktionssystem. Statens roll är också på långsikt. Utbildningsplan och skolmatsal – jämställda situationer där man kan nå utsatta grupper. Förändring genom skolmatsedeln. Södertälje nämndes som initiativ – mest utsatta grupper, nyanlända, har extra svårt att välja hållbar och hälsosam mat. Tittar på olika sätt för att närma sig dem. Skolmältiden bra men ska se om man kan nå bredare. En plan är att se om man kan involvera lokala handlarna för utbildning av personalen i Diet for a green planet, ta in matlust företag hos denne (covid har satt stopp just nu). Små saker, och vad blir det för effekt? Det konstaterades att utbildning av personal extremt viktigt. Tex ta hand om förpackningar som går sönder eller dyl – både i handel och restaurant. Kanske ha motsvarande ”white guide”- tävla i hållbarhet?

Konkreta och praktiska lösningar är viktiga för att nå visionen. Goda exemplers kraft – många saker behöver komma till och finnas. Lagstiftarna börjar öppna upp för att vara snabbbrörliga – nya vägar behöver skapas för

att få till sig både hinder och regler som behöver justeras. Intresset från lagstiftarnas roll måste man trycka mer på.

Gruppen resonerade kring hur deras respektive organisationer kunde vara med att påverka. Matlust lyfte skolmåltider och grunden för bättre matvanor. Öka acceptansen hos unga. Stötta olika led och vara en länk mellan leden. Stadsmissionen lyfte fram sin erfarenhet av operativt arbete med cirkulärt tänk kring matsvinn. De utgjorde snarare en kunskapsbas snarare än rikstäckande partner. Axfoundation såg sig som vara katalysator med konkreta exempel. Dela med sig av kunskap. Goda exemplens kraft. SRC forskar på vad som är effektiva policymedel. Hur kan staten arbeta för att påverka privata sektorn. Litteraturöversikter. Hur göra mer effektivt. Sprida kunskap och vara utbildande. Öka kunskapsnivån hos nyckelaktörer – inte bara fokus på konsumenter. SRC har initiativ som når ut till de stora aktörerna. WWF lyfte fram hållbar livsmedelskedja – arbetssättet att mötas mellan aktörer, man kan lösa en hel del genom dialog.

Bilaga 1. Kompletteringar efter mötet av icke-redaktionell karaktär

Frågan om (en global) överproduktion och dess konsekvenser för svinn, överätande, hälsa och miljöpåverkan lyftes fram. Det underströks att konsumtion och det vi äter inte är samma sak och att det är viktigt att få en bättre samsyn på vad som kan betraktas som sunda matvanor respektive överätande och svinn”.

Synpunkter på visionsmeningarna omfattade bl.a. behov av ett ökat fokus på producenter.

Bifogat förslag på ändringar har framförts (gult nytt förslag, grått förslag till strykning)

1	Forskning och utveckling Kunskaps- och innovationssystemet bidrar till ökad produktivitet, innovation och cirkularitet i hela livsmedelskedjan samt hållbar produktion, transport och konsumtion av livsmedel.
2	Konsumenterna har ett högt förtroende för livsmedlen som erbjuds samt vill och kan lätt göra medvetna, hållbara, och hälsosamma val till rimligt pris.
3	Utformningen av regler och villkor bidrar till en konkurrenskraftig och hållbar livsmedelskedja.
4	Livsmedelsproducenter får rimligt betalt och har goda förutsättningar, inklusive arbetsvillkor, för att producera hållbar och hälsosam mat.
5	Privata och offentliga finansierings- och stödsystem, samt regelverk uppmuntrar till att mat produceras hållbart, och är hälsosam och premierar svenska mervärden.
6	Handelsavtal bidrar till hållbar produktion, transport och konsumtion.
7	Livsmedelssystemen utformas så att socioekonomiska förutsättningar inte är ett hinder för goda kostvanor

8	Livsmedelssystem kan hantera utmaningarna avseende livsmedelsförsörjning och nutrition till hela befolkningen, producenternas lönsamhet samt miljö och klimatförändringarna
9	Samarbete och organisering av aktörer i livsmedelssystemet bidrar till att maten är hälsosam och lättillgänglig samt produceras och hållbar.
10	Handels- och restaurangled säljer till övervägande del hållbart producerad och hälsosam mat till konsumenterna och säkerställer att matsvinn minskas eller återvinns genom cirkulära tillvägagångsätt

I de kompletterande synpunkterna framkom också en uppmaning att ha en nyanserad bild av livsmedelssystemens styrkor och svagheter. Bl.a. framhölls att för nå framgång och kunna rätta till det som inte fungerar ska man akta sig för övergripande generella slutsatser och istället titta på varje system i sig och öka kunskapen om hur livsmedelssystemen förhåller sig till varandra, till ekosystemen kring dem och till övriga samhället. Nödvändigheten av ett brett systemperspektiv underströks och nödvändigheten av att lyfta fram också den ekonomiska hållbarheten och stötta den genom att synliggöra primärproduktionens roll i hållbarhetens sociala och miljömässiga delar. Vidare framhölls att det stora steget mot en mer hållbar konsumtion kräver att handeln höjer lägsta nivån och hjälper konsumenten att välja rätt – en ”Price runner-mentalitet” ska undvikas. På en global livsmedelsmarknad krävs det gemensamma riktlinjer för den miljömässiga hållbarheten. Ett slag för att synliggöra primärproduktionens eller jordbruksföretagens stora betydelse för social och miljömässig hållbarhet gjordes och för det svenska lantbrukares dolda miljöarbete ”det positiva miljömörkertalet”. Viktigt att framhålla jordbrukets och skogens roll i att gå ifrån det fossila samhället genom produkter som kan ersätta fossilbaserade produkter. Relationen mellan olika utsläppskällor är viktig att ha med sig för att ha rimliga förväntningar på hur ändringar av livsmedelssystemet kan påverka klimatet. Vidare betonas vikten av att lyssna till bonden.

